

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης σε συνεργασία με το ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ
ΕΞΟΙΚΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΕ ΤΗΝ
ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ**

**USING LITERARY TEXTS WITH THE OBJECTIVE OF SENSITIZING
STUDENTS' AWARENESS ABOUT DISABILITY AND SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS IN PRIMARY SCHOOL**

της
Στρίγγα Αικατερίνης

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος
Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Copyright © Teaching Therapy by Cristina Kanaria 2020

Εγκεκριμένη από την τριμελή επιτροπή:

1ος Επιβλέπων: Κιοσσές, Σ., Ε.ΔΙ.Π, ΔΠΘ

2ος Επιβλέπουσα: Κορρέ, Ε., Επίκουρη καθηγήτρια, ΔΠΘ

3ος Επιβλέπων: Μιχαλόπουλος, Χ., Επίκουρος καθηγητής, ΔΠΘ

Κομοτηνή/Αθήνα

2020

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκαν εβδομήντα ένα (71) βιβλία παιδικής λογοτεχνίας και εννέα (9) αποσπάσματα από τα Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων με αναφορά στην αναπηρία/ΕΕΑ, τα οποία απευθύνονται σε μαθητές/τριες δημοτικής εκπαίδευσης. Όλα τα παραπάνω κείμενα ταξινομήθηκαν σε κατηγορίες ανάλογα με το είδος της αναπηρίας/ΕΕΑ που προβάλλουν και στη συνέχεια ακολούθησε σύντομη ανάλυση του περιεχομένου τους με θεματικές κατηγορίες: το κειμενικό είδος, τον σκοπό, τον τύπο του/της αφηγητή/τριας, τη σχέση του/της με τον χαρακτήρα με αναπηρία/ΕΕΑ, τη συμμετοχή του/της στην ιστορία, τις ιδιότητες του χαρακτήρα με αναπηρία/ΕΕΑ, την εξέλιξη της πλοκής και της γλώσσας σε σχέση με την αναπηρία/ΕΕΑ των χαρακτήρων. Τέλος, επιλέχθηκαν δέκα (10) από αυτά και διατυπώθηκαν διδακτικές προτάσεις με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών/τριών απέναντι στην αναπηρία/ΕΕΑ.

Abstract

In this research are examined seventy one (71) literary books and nine (9) excerpts from current books of the Ministry of Education with reference to disability/SEN, which are addressed to primary school students. All the above texts were classified into categories according to the type of disability/SEN that they display and a brief content analysis composed based on the following thematic categories: contextual genre, purpose, type of narrator, his/her relationship with the character with disability/SEN, his/her participation in plot, the qualities of the character, the evolution of the plot and the language in relation to the disability/SEN. Finally, ten (10) of them were selected and teaching proposals were created with the objective of sensitizing students' awareness of disability/SEN.

προβάλλεται η ευθύνη της κοινωνίας στον αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία/ΕΕΑ. Ακόμη υπερτερεί η οπτική γωνία ενός/μιας εξωτερικού/ής αφηγητή/τριας που περιγράφει τα γεγονότα από απόσταση και όχι η οπτική γωνία του ίδιου του λογοτεχνικού χαρακτήρα με αναπηρία/ΕΕΑ. Αρκετά συχνά προβάλλονται μη ρεαλιστικές απεικονίσεις των χαρακτήρων, παρόλο που στο σύνολο εντοπίζονται αξιόλογες προσπάθειες για διαφορετικές προσεγγίσεις με σαφή μηνύματα αποδοχής. Επομένως, ακόμη κρίνεται αναγκαίο οι συγγραφείς να δημιουργούν ιστορίες που αναδεικνύουν τους τρόπους επικοινωνίας και κατάλληλης προσέγγισης του κοινωνικού περίγυρου με τους λογοτεχνικούς χαρακτήρες με αναπηρία/ΕΕΑ, οι οποίες μεταδίδουν ειλικρινά μηνύματα αποδοχής. Αντίθετα καλό θα ήταν να εξαλειφθούν οι περιγραφές που προκαλούν τον οίκτο του αναγνωστικού κοινού καθώς σε αυτή την περίπτωση η αποδοχή προκύπτει ως αποτέλεσμα συναισθηματικής φόρτισης και όχι πραγματικής αγάπης και σεβασμού της μοναδικότητάς τους.

Μεγάλο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η εφαρμογή των προτεινόμενων διδακτικών προτάσεων στις σχολικές τάξεις προκειμένου να εξεταστεί η ανταπόκριση των μαθητών/τριών στις δραστηριότητες και το κατά πόσο αυτές μπορούν να συμβάλλουν στην αλλαγή στάσεων απέναντι στα άτομα με αναπηρία/ΕΕΑ. Επίσης, πολύ ενδιαφέρουσα θα ήταν η μελέτη των προτάσεων που θα έκαναν οι μαθητές/τριες σε σχέση με το διαφορετικό τέλος των ιστοριών, την περιγραφή μιας διαφορετικής οπτικής γωνίας ή των προσωπικών τους απόψεων-συμβουλών στον χαρακτήρα με αναπηρία/ΕΕΑ καθώς μέσα από αυτές τις μορφές δημιουργικής γραφής μπορούν να εξαχθούν σημαντικά αποτελέσματα για τον τρόπο πρόσληψης της αναπηρίας/ΕΕΑ.

Περιορισμοί έρευνας

Στην παρούσα έρευνα εξετάστηκαν τα προσφερόμενα λογοτεχνικά βιβλία παιδικής λογοτεχνίας με αναφορά στην αναπηρία/ΕΕΑ τα οποία απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας 6-12 ετών. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι παρόλο που έγινε συστηματική προσπάθεια να εντοπιστούν όλα τα βιβλία για τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, κανείς δεν μπορεί να διαβεβαιώσει ότι κάτι αυτό κατέστη δυνατό. Τα βιβλία εντοπίστηκαν μέσα από τη μελέτη αντίστοιχης θεματολογίας ερευνών, από δημοσιευμένες λίστες βιβλίων καθώς και από πηγές ηλεκτρονικής αναζήτησης.

Βιβλιογραφία

- Αντωνίου, Α. & Ζήκα, Ε. (2017). Συναισθηματικό προφίλ μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες στη λογοτεχνία. *Πρακτικά του 7ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Εκπαίδευσης «Εκπαίδευση χαρισματικών ατόμων στην Ελλάδα»*, (σελ. 9-15). Αθήνα: ΕΚΠΑ
- Αποστολίδου, Β. (1999). Λογοτεχνία και ιδεολογία: Το ζήτημα των αξιών κατά τη διδασκαλία της λογοτεχνίας. *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου «Λογοτεχνία και Εκπαίδευση»*, (σελ. 335-347). Αθήνα: Τυπωθήτω
- Αραβανή, Ε. & Δημάση, Μ. (2016). Η συμβολή της λογοτεχνίας στην ανάπτυξη του γραμματισμού: το παράδειγμα του σχολικού εγχειριδίου της Νεοελληνικής Γλώσσας της Γ' Γυμνασίου. *Multilingual Academic Journal of Education and Social Sciences*, 4 (1), 128-156.
- Αραβανή, Ε. (2006). Η συμβολή του μαθήματος της λογοτεχνίας στην ανάπτυξη σχέσεων των μαθητών. *Νέα Παιδεία*, 120, 67-76, Αθήνα.
- Βασιλαράκης, Ι. (2008). *Καταθέσεις για την παιδική και νεανική λογοτεχνία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βασιλαράκης, Ι. (2005). *Γλώσσα και Πράξη της Παιδικής Λογοτεχνίας, Δοκίμια και Αναγνώσεις Κειμένων* (4η έκδοση). Αθήνα: Gutenberg.
- Bauer, C. (1985). Books can break attitudinal barriers toward the handicapped. *The School Counselor*, 32 (4), 302-306.
- Blaska, J. (2004). Children's Literature that Includes Characters With Disabilities or Illnesses. *Disability Studies Quarterly*, 24 (No 1). Ανακτήθηκε στις 30 Ιουλίου 2019 από: <http://dsq-sds.org/article/view/854/1029>
- Blaska, J. & Lynch, E. (1998). Is Everyone Included? Using Children's Literature to Facilitate the Understanding of Disabilities, *Young Children*, 53 (2), 36-38.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2018). Η αναπηρία στο εικονογραφημένο βιβλίο. *Κείμενα*, 27, 1-15. Ανακτήθηκε στις 6 Αυγούστου 2019 από: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=435:t27-giannikopoulou&catid=71:-27&Itemid=107
- Γιαννικοπούλου, Α. (2009). Άμεσα και έμμεσα ιδεολογικά μηνύματα στο διαπολιτισμικό εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. *Κείμενα*, 9, 1-11. Ανακτήθηκε στις 6 Αυγούστου 2019 από: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&id=144:p7t9&catid=53:tefxos9&Itemid=88
- Δημάση, Μ. (2010). Κειμενικά είδη και δια-πολιτισμική ανάγνωση των εγχειριδίων γλωσσικής διδασκαλίας του Γυμνασίου. *Πρακτικά του Συνεδρίου «Ζητήματα Διδακτικής της Γλώσσας»* (σελ. 27-54). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Δρούγκα, Κ., Καρακίσιος, Α., Κωτόπουλος, Τρ. (2006). Ιστορικές διαδρομές και ιδεολογικές αποτυπώσεις του κινήματος της Πολιτικής Ορθότητας στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία. *Πρακτικά του 1ου Διεθνούς Εκπαιδευτικού Συνεδρίου «Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση»* (σελ. 15-37). Βόλος.

- Dyches, T, Prater, M & Cramer, S. (2001). Characterization of Mental Retardation and Autism in Children's Books. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 36 (3), 230-243.
- Engel, R. (1980). Understanding the Handicapped Through Literature. *Young Children*, 33 (No. 3), 27-32.
- Gervay, S. (2004). Butterflies: Youth Literature as a Powerful Tool in Understanding Disability. *Disability Studies Quarterly*, 24 (1). Ανακτήθηκε στις 30 Ιουλίου 2019 από: <http://dsq-sds.org/article/view/844/1019>
- International Classification of Impairments, Activities and Participation (2002). *Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health*. World Health Organization Geneva.
- Ιωαννίδου, Α. (2018). Η αναπηρία σε βιβλία παιδικής λογοτεχνίας για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, *Mare Ponticum*. Ανακτήθηκε στις 5 Αυγούστου 2019 από:
http://mareponticum.bscc.duth.gr/index_htm_files/Iannidou_Vol_7.pdf
- Καλογεράκη, Σ. (2013). Εφαρμογές Μεικτών Μεθόδων Έρευνας: Ο Διερευνητικός Ακολουθιακός Σχεδιασμός στην Κατασκευή Εργαλείων Μέτρησης Κοινωνικών Ερευνών. Στο Πουρκός Μ., (Επιμ.), Δυνατότητες και Όρια της Μείξης των Μεθοδολογιών στην Κοινωνική, Ψυχολογική και Εκπαιδευτική Έρευνα, Ίων, Αθήνα, 2013, κεφ. 8.
- Κανατάς, Γ. (2005). *Η οικονομική, λειτουργική και κοινωνική διάσταση της ευρωπαϊκής πολιτικής για τα άτομα με ειδικές ανάγκες*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.
- Κανατσούλη, Μ. (2007). Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας (2η έκδοση). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κανατσούλη, Μ. (2000). Ιδεολογικές διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κανατσούλη, Μ. (χ.χ.). Διαφορετικότητα και αναπηρία σε παιδικά λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Ανακτήθηκε στις 6 Αυγούστου 2019 από:
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ECD230/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%20%CE%B2%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%AF%CE%BF/%CE%9A%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B7.doc>
- Καρακίσιος, Α. (2014). Διαπολιτισμικές αναγνώσεις παιδικών βιβλίων πολιτισμικής διαφορετικότητας. *Κείμενα*, 19. Ανακτήθηκε στις 16 Ιουλίου 2019 από:
<http://keimena.ece.uth.gr/main/t19/02-karakitsios.pdf>

- Καρακίτσιος, Α. (2001). Λογοτεχνία και πραγματικότητα. Η περίπτωση της ειδικής αγωγής. *Πρακτικά συνεδρίου «Πρώιμη παρέμβαση, Σύγχρονη τάσεις και προοπτικές»* (σελ. 327-364). Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.
- Κάργα, Σ. (2008). *Οι απεικονίσεις των ατόμων με αναπηρία στην παιδική λογοτεχνία*. Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.
- Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Κ.ΑΝ.Ε.Π.) – Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (2018). *Τα βασικά μεγέθη της εκπαίδευσης 2017-2018. Η ελληνική πρωτοβάθμια & δευτεροβάθμια ειδική αγωγή & εκπαίδευση. Μέρος Β΄: το εθνικό πλαίσιο αναφοράς*. Ανακτήθηκε στις 16 Αυγούστου 2019 από: www.kanep-gsee.gr
- Κιοσσές, Σ. (2016). Αξιοποιώντας διδακτικά την αφηγηματολογία ως μέσο λογοτεχνικού γραμματισμού: η περίπτωση της δημοτικής εκπαίδευσης στην Κύπρο. *Κείμενα*, 22. Ανακτήθηκε στις 25 Αυγούστου 2019 από: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=348:t22-kiosses&catid=66:-22&Itemid=102
- Κιοσσές, Σ. (2008). Η αφηγηματολογία ως μέσο προώθησης της κριτικής ανάγνωσης της λογοτεχνίας: εστιάζοντας στο διήγημα του Α. Σαμαράκη Σ' ένα συνοριακό σταθμό. *Κείμενα*. Ανακτήθηκε στις 17 Φεβρουαρίου 2020 από: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=121:p4t8&catid=52:tefxos8&Itemid=60
- Κοντοβούρκη, Σ. (2013). Κριτικός Γραμματισμός: Μια προσπάθεια Θεωρητικής Οριοθέτησης της Έννοιας. *Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου «Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη δημοτική και μέση εκπαίδευση»* (σελ. 25-46). Λευκωσία: Εκπαιδευτικός Όμιλος Κύπρου.
- Λάμπρου, Λ. (2013). Κρίσιμα Θέματα για την Επιτυχή Εφαρμογή της Παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού στη Μέση Εκπαίδευση. *Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου «Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη δημοτική και μέση εκπαίδευση»* (σελ. 65-68). Λευκωσία: Εκπαιδευτικός Όμιλος Κύπρου.
- Leininger, M., Dyches, T. T., Prater, M. A., & Heath, M. A. (2010). Newbery award winning books 1975–2009: How do they portray disabilities? *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45 (4), 583-596.
- Λιγνός, Δ. (2005). Γλώσσα και λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. *Πρακτικά του Συνεδρίου «Γλώσσα & Λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση»* (σελ. 8-15). Χίος: Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.
- Λογαράς, Δ. (2013). *Συνδικαλιστική εκπαίδευση στελεχών αναπηρικού κινήματος / 2. Εργασία – απασχόληση και αναπηρία*. Αθήνα: Ε.Σ.Α.με.Α. Ανακτήθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 2019 από: file:///C:/Users/strig/Downloads/2-Logaras-largeprint.pdf

- Μάλμου, Α. (1999). *Το άτομο με ειδικές ανάγκες σε πεζά κείμενα της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους τη δεκαετία 1986-1996*. Δημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρέθυμνο, Ελλάδα.
- Μαργαρώνη, Μ. (2011). Λογοτεχνία, γλώσσα και αναπηρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Συμβολή στη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής της αναπηρίας. *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου: «Έρευνα, Εκπαιδευτική Πολιτική & Πράξη στην Ειδική Αγωγή»* (σελ. 43-55). Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1997, Μάιος, 4). Η κατάχρηση της γλώσσας. Εφερίδα: *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε στις 15 Απριλίου από:
<https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-kataxrisi-tis-glwsas/>
- Ν. 3699/2008 (ΦΕΚ Α' 199/2.10.2008). «Ειδική αγωγή και εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες».
- Νάτσης, Κ. (2004). 20 χρόνια ελληνικό παιδικό / νεανικό μυθιστόρημα-Μεταμοντέρνες εκφάνσεις σε ένα περιβάλλον νεωτερικότητας. *Πρακτικά συνεδρίου «Το Σύγχρονο Ελληνικό Παιδικό - Νεανικό Μυθιστόρημα»*, (σελ. 218-229). Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Νάτσης, Κ. (2001). Ο πολυπολιτισμικός ρόλος της Παιδικής λογοτεχνίας και το κίνημα της Πολιτικής. Ορθότητας». *Πρακτικά του 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου: «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα»* (σελ. 19-27). Πάτρα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Ντόβα, Δ. (2012). *Η αναπαράσταση της αναπηρίας στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία*. Δημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.
- Οικονομίδου, Σ. (2016). *Χίλιες και μία ανατροπές, η νεωτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες* (3η έκδοση). Αθήνα: Πατάκη.
- Παπαρούση, Μ. (2019). *Η λογοτεχνία στη διδακτική πράξη. Αναγνωστικές & κριτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαρούση, Μ. (2014). Η κριτική θεωρία και η διδασκαλία της λογοτεχνίας συνδυάζοντας αναγνωστικές και κριτικές προσεγγίσεις. *Κείμενα*, 20. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουλίου 2019 από:
http://keimena.ece.uth.gr/main/t20/05_paparousi.pdf
- Prater, M. (2003). Learning Disabilities in Children's and Adolescent Literature: How Are Characters Portrayed? *Learning Disability Quarterly*, 26 (1), 47-62.
- Price, C., Ostrosky, M. & Santos, R. (2016). Reflecting on Books That Include Characters With Disabilities. *Young Children*, 71 (2), 30-37.
- Σεμερτζίδου, Ε. (2008). Παιδική λογοτεχνία και "ετερότητα" διαχρονικά στερεότυπα και προκαταλήψεις. Ανακτήθηκε στις 31 Ιουλίου 2019 από:
arthrografia.blogspot.com/2008/10/blog-post_3622.html

- Σκάρπα, Η. (2017). Τα άτομα με κινητικές αναπηρίες σε μυθιστορήματα ελληνικής παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας. *Πρακτικά του 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου Εκπαίδευσης «Εκπαίδευση χαρισματικών ατόμων στην Ελλάδα»* (σελ. 1221-1229). Αθήνα: ΕΚΠΑ
- Σταθάτου, Ξ. (2004). Το παιδί με ειδικές ανάγκες ως θέμα στο μυθιστόρημα της νεότερης Παιδικής Λογοτεχνίας. *Πρακτικά συνεδρίου «Το Σύγχρονο Ελληνικό Παιδικό - Νεανικό Μυθιστόρημα»* (σελ. 313-329). Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Στεφανοπούλου, Σ., Τσατήρη, Μ., & Κουμζής, Ι. (2017). Ανάλυση περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων της Γλώσσας Δ' Δημοτικού σχετικά με την ανάδειξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού και την ευαισθητοποίηση των μαθητών απέναντι σε αυτά. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 6 (1), 32-52.
- Στυλιανού, Η. (2013). Εφαρμογή των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων στη Γλωσσική Διδασκαλία στη Μέση Εκπαίδευση. *Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου «Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη δημοτική και μέση εκπαίδευση»* (σελ. 79-84). Λευκωσία: Εκπαιδευτικός Όμιλος Κύπρου.
- Χοντολίδου, Ε. (2016). Από την Ανάλυση Περιεχομένου στην Ανάλυση Λόγου. Προσέγγιση κειμένων: απο την ανάλυση περιεχομένου στην ανάλυση λόγου. Ανακτήθηκε στις 16/12/2019 από:
http://textsimages.blogspot.com/2016/09/blog-post_64.html
- Χαραλαμπίδης, Α. (2013). Προβληματισμοί για τη Νέα Διδακτική Προσέγγιση στο Γλωσσικό Μάθημα. *Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου «Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη δημοτική και μέση εκπαίδευση»*, (σελ. 85-90). Λευκωσία: Εκπαιδευτικός Όμιλος Κύπρου.

Βιβλιογραφικές πηγές έρευνας για τα προσφερόμενα λογοτεχνικά βιβλία

- Αλεξίου, Α. (2018). *Λογοτεχνικές αναπαραστάσεις της αναπηρίας (τύφλωση – κώφωση) σε μυθοπλαστικά κείμενα για παιδιά και εφήβους*. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Νηπιαγωγών, Φλώρινα, Ελλάδα. Ανακτήθηκε στις 8 Αυγούστου 2019 από:
<https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1052/%CE%91%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%AF%CE%BF%CF%85%20%CE%91%CF%86%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%AF%CF%84%CE%B7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Βιβλία για τη διαφορετικότητα. Ανακτήθηκε στις 4 Αυγούστου 2019 από:
<https://www.mellonkriti.gr/wp-content/uploads/%CE%92%CE%99%CE%92%CE%9B%CE%99%CE%91-%CE%93%CE%99%CE%91-%CE%A4%CE%97-%CE%94%CE%99%CE%91%CE%A6%CE%9F%CE%A1%CE%95%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91.pdf>
- Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, biblionet : <http://www.biblionet.gr/>

Ενδεικτικός Κατάλογος Εκπαιδευτικού Υλικού για την αναπηρία (2017-2018).

Ανακτήθηκε στις 8 Αυγούστου 2019 από:

http://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/E%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F_%CE%A5%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%9F_%CE%93%CE%99%CE%91_%CE%A4%CE%97%CE%9D_%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A0%CE%97%CE%A1%CE%99%CE%91_2017-18.pdf

Ινστιτούτο για Δικαιώματα την Ισότητα & την Ετερότητα. Παιδικά βιβλία με θέμα τη διαφορετικότητα, τα δικαιώματα του παιδιού και τον αντιρατσισμό.

Ανακτήθηκε στις 3 Αυγούστου 2019 από:

http://www.i-red.eu/resources/projects-files/sxedio_drasis-paidika_vivlia-diaforetikotita-antiratsismos.pdf

Κάργα, Σ. (2008). *Οι απεικονίσεις των ατόμων με αναπηρία στην παιδική λογοτεχνία*.

Μεταπτυχιακή διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα. Ανακτήθηκε στις 8 Αυγούστου 2019 από:

<http://ikee.lib.auth.gr/record/109090/files/gri-2008-1866.pdf>

Μονογιού, Ε. (2013). Ανακτήθηκε στις 3 Αυγούστου 2019 από:

<https://www.ucy.ac.cy/psifides-gnosis/documents/psifides-gnosis/NeaEkdilwseisAnakoinwseis/ListaParamithiwnGiaDiaforetikotita.pdf>

Παιδικά βιβλία που αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στην αναπηρία. Ανακτήθηκε στις 4 Αυγούστου 2019 από:

<https://www.elniple.com/tag/%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%B2%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1/>

Πρότυπο κέντρο ειδικών θεραπειών, Προτάσεις βιβλίων: Βιβλία από άτομα με δυσκολίες ή κοντινά τους πρόσωπα (Σεπτέμβριος, 2018). Ανακτήθηκε στις 8 Αυγούστου 2019 από:

<http://efheria.gr/protaseis-vivlion-vivlia-apo-atoma-me-dyskolies-i-kontina-toys-prosopa/>

Ριζοπούλου, Ε. (2014). *Το παιχνίδι του χαρακτήρα στο αυτιστικό φάσμα όπως αναπαρίσταται στο παιδικό-εφηβικό βιβλίο*. Πτυχιακή εργασία, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ρόδος, Ελλάδα. Ανακτήθηκε στις 8 Αυγούστου 2019 από: <http://hellanicus.lib.aegean.gr/handle/11610/5999>

Πρωτογενές υλικό έρευνας

Αβρααμίδου, Μ. (1998). *Γράμμα στο μοναχικό αδελφό μου*. Εκδόσεις Πατάκης.

Αγγέλου, Ά. & Σίνη, Έ. (2012). *Ο Κοπέρνικος και ο Ξυπόλυτος Μύωψ*. Εκδόσεις Ψυχογιός.

Αλεξίου, Ε. (2000). *Ταξίδι στα σύννεφα*. Εκδόσεις Φλούδας.

Αλεξοπούλου – Πετράκη, Φ. (2011). *Όνειρα και ελπίδες*. Σύλλογος ΦΡΟΝΤΙΔΑ.

- Αλεξοπούλου-Πετράκη, Φ. (2005). *Φίλοι, φως φανάρι*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Αλιέ, Π. (2018). *Δώδεκα μήνες με την Αγάπη*. Εκδόσεις Βερέττας.
- Ανδρικόπουλος, Ν. (2007). *Δύο παπούτσια με καρότσι*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Ανωγιαννάκη, Κ. (2017). *Χωρίς παπούτσια*. Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Αποστόλου, Β. (2016). *Η σκληρή κυρία Πλάκα*. Εκδόσεις Φυλάτος.
- Αρτζανίδου, Έ. (2009). *Τα γυαλάκια της Μαλένας*. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Αρτζανίδου, Έ. (2012). *Δεν ντρέπομαι πια*. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Αυτζής, Μ. (2004). *Θέλω μόνο να παίξω μαζί σου*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Αυτζής, Μ. (2014). *Τρελό μου αμαξίδιο*. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Βακιρτζή, Ε. (2014). *Το αυγό*. Εκδόσεις Πατάκη.
- Βάρβογλη, Λ. (2012). *Ο Πέτρος κι ο αδερφός του*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Βαρελλά, Α. (2002). *Τα παπουτσάκια που λένε παραμύθια*. Εκδόσεις Άγκυρα.
- Βασιλάκη Α., Δημητριάδου Ι., Καϊδαντζή Ε., Κωνσταντόπουλος Α., Παναγιωτέλη Β., Πατρωνά Δ., Σούλη Ε., Ξηρακιά Π. (2015). *Η Ζαχαρούπολη*. Εκδόσεις Σαΐτα, (ebook).
- Γιάφε, Λ. (2002). *Ο Μαξ είναι σημαντικός*. Εκδόσεις Άγκυρα.
- Γκίβαλου, Α.Κ., Παπαδάτος, Γ., Πάτσιου, Β., Πολίτης, Δ. & Πυλαρινός, Θ. *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ' & Δ' Δημοτικού, Στο σκολειό του κόσμου (Δ' έκδοση)*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Γκίβαλου, Α.Κ., Παπαδάτος, Γ., Πάτσιου, Β., Πολίτης, Δ. & Πυλαρινός, Θ. *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Γ' & Δ' Δημοτικού, Στο σκολειό του κόσμου. Βιβλίο Δασκάλου, Μεθοδολογικές οδηγίες*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Γκίβαλου, Α.Κ., Καλογήρου, Τζ., Παπαδάτος, Γ., Πρωτοναρίου Σ. & Πυλαρινός, Θ. *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε' & ΣΤ' Δημοτικού, Με λογισμό και μ' όνειρο (Η' έκδοση)*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Γκίβαλου, Α.Κ., Καλογήρου, Τζ., Παπαδάτος, Γ., Πρωτοναρίου Σ. & Πυλαρινός, Θ. *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε' & ΣΤ' Δημοτικού, Με λογισμό και μ' όνειρο. Βιβλίο Δασκάλου, Μεθοδολογικές οδηγίες*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της ελληνικής και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της ελληνικής γλώσσας για το δημοτικό σχολείο (2003). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Γκόμπολι, Μ. (2001). *Κανείς δεν είναι τέλειος*. Εκδόσεις Φλούδας.
- Γκεϊνέρσταμ, Γκ. (1961). *Ο Πέτρος με το ένα μάτι*. Εκδόσεις Gutenberg.
- Γκρέγκου, Γ. (2015). *Το κόκκινο κουτί*. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Γκριν, Τζ. (1999). *Είμαι ξεχωριστή...* Εκδόσεις Μοντέρνοι Καιροί.
- Δαρλάση, Α. (2004). *Ονειροφύλακες και ο φάρος των ονείρων*. Εκδόσεις Πατάκης.
- Εφταλιώτης, Α. (2001). *Η Στραβοκώσταινα*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Ζουμπουλάκη, Δ. (1993). *Το κορίτσι του φεγγαριού*. Εκδόσεις Επικαιρότητα.
- Θεοδωράκη, Μ. (2008). *Σαν ζάχαρη άχνη*. Εκδόσεις Διάπλαση.
- Ιωακειμίδου, Τ. (2016). *Η μαμά μου η καροτσάτη*. Εκδόσεις Έναστρον.

Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2009). *Ο πιο έξυπνος κουτός*. Εκδόσεις Μίλητος.

Καρακίτσιος, Α. (2009). *Ο Λίνο Λίνο Γκογκολίνο ήλιο δεν είχε δει ποτέ του*. Εκδόσεις Διάπλαση.

Κασαμπαλάκου, Μ. (2017). *Ο Αυγερινός*, Β' εμπλουτισμένη έκδοση. Εκδόσεις Θύρα.

Κοντολέων, Μ. (1994). *Γάντι σε ξύλινο χέρι*. Εκδόσεις Πατάκης.

Κοντολέων, Μ. (2012). *Ο αδελφός της Ασπασίας*. Εκδόσεις Πατάκης.

Κυρμανίδου, Σ. & Σαχπατζίδου, Ε. (2018). *Το δελφινάκι, νικητής*. Εκδόσεις Ανάτυπο.

Κυρμανίδου, Σ. (2008). *Το ταξίδι της απορίας*. Αυτοέκδοση.

Λενέν, Τ. (2001). *Με τα μάτια της καρδιάς*. Εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες.

Λιαμάκη, Γ. (2016). *Χωρίς αμφιβολία! Μια εικονογραφημένη θεραπευτική ιστορία για παιδιά με ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή*. Εκδόσεις Τόπος.

Λοΐζου, Δ. (2017). *Ο δρόμος για την ευτυχία*. Εκδόσεις Διάπλους.

Μακάλεν, Σ. (2006). *Μπίλυ ο Ανάποδος*. Εκδόσεις Καστανιώτης.

Μαλίνος Μουρ, Τζ. (2016). *Είναι καλό να είμαι ο εαυτός μου! Μπορώ να κάνω σχεδόν τα πάντα, ακριβώς όπως εσύ*. Εκδόσεις Παρισιάνου Α.Ε.

Μάρρα, Ε. (2000). *Ο μικρός Ντουπ*. Εκδόσεις Πατάκης.

Μάρρα, Ε. (1987). *Το μυστικό τραγούδι της Μάτας*. Εκδόσεις Πατάκης.

Μάστορη, Β. (2005). *Δωριλένια*. Εκδόσεις Πατάκης.

Μπερνάρ, Φρ. (2004). *Ιησούς Μπέτς*. Εκδόσεις Κάστωρ.

Μπέρυ, Τζ. (1992). *Ένας κλέφτης στο χωριό, Ο Ηλίας και το μανγκούστα*. Εκδόσεις Καστανιώτης.

Μπέρυ, Τζ. (1992). *Ένας κλέφτης στο χωριό, Ο Τάκου Τάκου και ο Σαμψών*. Εκδόσεις Καστανιώτης.

Μπουλογιώργου, Β. (2014). *Παραμύθι σε δύο ρόδες*. Εκδόσεις Λογότεχνον.

Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής γλώσσας & της λογοτεχνίας, της αρχαίας ελληνικής γλώσσας & γραμματείας στην υποχρεωτική εκπαίδευση (2011). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Νευροκοπλή, Β. (2008). *Το παραμύθι της μουσικής*. Εκδόσεις Λιβάνης.

Παπαδιαμάντης, Α. (1899). *Γουτού Γουπατού*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος, έκδοση 1997.

Πυπίνη, Α. (2017). *Η Βιολέτα και ο Ιππότης*. Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Πλήση, Π. (2011). *Δεν είμαι τέρας, σου λέω!*. Εκδόσεις Κέδρος.

Πολυδώρου, Γ. (2014). *Ο καλύτερός μου φίλος*. Εκδόσεις Φυλάτος.

Πουλάκης, Π. (2014). *Ο Αυτός*. Εκδόσεις Κάστωρ.

Πριόβολου, Ε. (2002). *Ένα χελωνάκι χωρίς καθούκι*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Ρουσάκη, Μ. (2010). *Τα γράμματα χορεύουν*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Ρουσάκη, Μ. (2012). *Μια φλόγα στο σκοτάδι*. Εκδόσεις Κέδρος.

Σαβουαζά, Ε. (2001). *Ο νάνος και η Γαριδούλα*. Εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες.

Σέλιγκ, Μπ. (1991). *Δεν είμαι τόσο αλλιώτικος από τους άλλους*. Εκδόσεις Δωρικός.

Σκορδαλά – Κακατσάκη, Ε. (2004). *Ο Ευτύχης και το ουράνιο τόξο*. Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο.

- Σκορδαλά-Κακατσάκη, Ε. (2009). *Με λένε Ελπίδα*. Εκδόσεις Άγκυρα.
- Σταθάτου, Φ. (2013). *Το αριστερό μου πόδι*. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Σταϊνχέφελ, Α. (2013). *Ρίκο και Όσκαρ: Το μυστήριο του ριγκατόνι*. Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Σταματοπούλου, Ι. (2005). *Μόζα η γάτα, Μια μαγική νύχτα*. Εκδόσεις Κέδρος.
- Σταματοπούλου, Ι. (2005). *Μόζα η γάτα, Το βουνό των νάνων*. Εκδόσεις Κέδρος.
- Σταματοπούλου, Ι. (2005). *Μόζα η γάτα, Η λευκή Μόλι*. Εκδόσεις Κέδρος.
- Τζώρτζογλου, Ν. (1997). *Αργυρώ*. Εκδόσεις Κέδρος.
- Τσιαμπαλή-Κελεπούρη, Χ. (2010). *Ένας κήπος στην τάξη μας*. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Τσιλιμένη, Τ., Γραικός, Ν., Καίσαρης, Λ. & Καπλάνογλου, Μ. *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α΄ & Β΄ Δημοτικού, Το δελφίνι* (Γ΄ έκδοση). Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Τσιλιμένη, Τ., Γραικός, Ν., Καίσαρης, Λ. & Καπλάνογλου, Μ. *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α΄ & Β΄ Δημοτικού, Το δελφίνι. Βιβλίο Δασκάλου, Μεθοδολογικές οδηγίες*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Τσιτιρίδου – Χριστοφορίδου, Ε. (2017). *Το αυγό που ράγισε*. Εκδόσεις Σαΐτης.
- Φουντουλάκη, Ε. (2015). *Σανγκουάρο: Ο κάκτος που ήθελε να τραγουδάει*. Εκδόσεις Πατάκης.
- Φραγκιά, Μ. (2007). *Ο Δαχτυλοκούτσικος*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Χατζοπούλου-Καραβία, Λ. (2007). *Η Ρίκι δεν είναι πια πιτσιρίκι*. Εκδόσεις Πατάκης.
- Χελφτ, Κλ. (2003). *Μια αδελφούλα με ειδικές ανάγκες*. Εκδόσεις Άγκυρα.
- Χιούζ, Φρ. (1999). *Ενοικιάζεται φίλος*. Εκδόσεις Μίνωας.